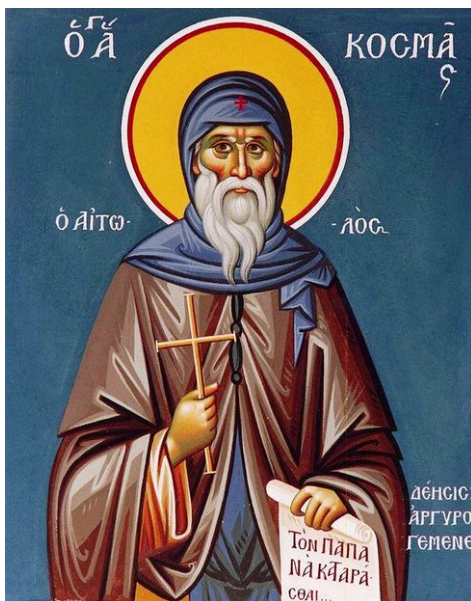

**PRAVOSLAVNÁ SPIRITUALITA
A JEJÍ PRAKTICKÉ PŘÍKLADY**

**Svatý Kosma Etolský
a řečtí osvětitelé 18. stol.**

Ing. et Mgr. Michal Dvořáček, PhD.

Předmluva

Výročí 300. let od narození svatého novomučedníka Kosmy Etolského s sebou přináší vsutku cennou příležitost zamyslet se nejen nad osobností tohoto velkého světce Pravoslavné církve, ale rovněž přiblížit se ke zcela reálným a dosud stále živým obrazům z jeho života, k poučením o praktických aspektech víry, k jeho proroctvím a zázrakům. Předkládaná přednáška o sv. Kosmovi nepostihuje zdaleka všechny tyto aspekty (tj. ani zázraky ani prorocství) z jeho mnohostranné osobnosti a díla, ale spíše jen uvádí do problematiky; dotýká se některých zásadních faktů ze života a misijního působení sv. Kosmy Etolského a podává základní obraz doby, v níž sv. Kosma žil. Smyslem tohoto příspěvku je spíše probudit zájem každého křesťana o dílo své spásy; a toho, kdo vědomě touží „znásobit svoji hřivnu od Hospodina“, toho pak vybízí k uvědomělé práci pro blaho svého bližního. Neboť sám Pán Ježíš Kristus praví: „Větší lásky nemá žádný, než kdo duši svou položí za své přátele.“ (Jn 15,13) Rovněž sv. apoštol Pavel vybízí Galatské věřící, aby „nesli břemena druhých“, neboť tak „naplní zákon Kristův“ (viz Gal 6,2). Jaká břemena musel na svých bedrech nést a jaká protivenství vytrpět sv. Kosma? Nespočetná, nesmírně obtížná a jistě i nebezpečná. Ve všem jej ale posiloval sám Kristus. Sv. Kosmu lze proto bez nadsázky, po vzoru Spasitele, nazvat „rozsévačem“, rozsévačem Ducha, neboť i on rozséval věci duchovní (srov. Gal 6,8), a z těchto duchovních věcí, z duchovního hodnot, pro něž se namáhal a obětoval, z nich pak žil, ba žije dál dodnes – v nebeském Království, které získal skrze Boží blahodať. Slovy apoštola Pavla, opět se obracejícího ke křesťanům z Galatské církevní obce, uzavíráme toto uvozující slovo a máme naději, že příklady ze života sv. Kosmy pomohou každému z nás v jeho osobním duchovním zápasu za zachování „víry, naděje a lásky“: „A tak tedy, pokud čas máme, čiňme dobré všechněm, zvláště pak domácím víry.“ (Gal 6, 10)

Svatý Kosma Etolský a řečtí osvětitelé 18. stol.

Ing. et Mgr. Michal Dvořáček, PhD.

Osobnost sv. Kosmy Etolského,
jeho přínos k zachování víry, jazyka a vzdělanosti,
a jeho místo mezi řeckými osvětiteli 18. stol.

Slovo úvodem

Tento rok uplynulo 300 let od narození a 235 let od mučednického skonu svatého Kosmy Etolského¹ (1714-1779), ctěného jako „apoštolům rovného“. Jde bezesporu o výročí, které zasluhuje naši pozornost. Celý pravoslavný svět, především však jeho rodná obec Megalo Dendro v řecké Etoloakarnanii, jakož i další místa spjatá s jeho životem, dílem a smrtí, si nedávno (24.8./6.9.) připomněla tuto významnou osobnost novodobých řeckých národních dějin, jejíž věhlas lze v našich poměrech bez nadsázky srovnat s takovými velikány ducha, jakými byli např. Mistr Jan Hus či Jan

¹Svatý Kosma Etolský, původním jménem Konstantinos, se narodil roku 1714 v Etoloakarnanii, v obci zvané Megalo Dendro. V mládí odešel na Svatou Horu Athos, kde nejprve studoval na věhlasné athoské škole *Athoniáda* pod vedením věhlasných filozofů a teologů: Panagiota Palamy, Nikolaa Tsartsouliho z Metsova či Eugenia Voulgarise a dalších učitelů askeze, a kde později přijal mnišství v monastýru Filotheou. Po několikaletém pobytu na Svaté Hoře Athos se svatý Kosma vydal do Konstantinopole, kde tehdejšího patriarchy Serafima II. požádal o svolení se svým misijním působením v tehdejší Řecku, které bylo pod nadvládou Turků. Po celý zbytek života pak kázal, poučoval, zakládal školy a nabádal řecký lid k návratu a obnově víry svých otců. Zemřel mučednický r. 1779 v obci Koli kontasi v Severním Epiru (dnešní Albánii) a svým dílem se zapsal nesmazatelně do podvědomí svého národa jako velký osvětitel a novomučedník. Díky své mnohostranné misijní aktivitě inspiroval nespočet lidí a svou svatostí se přičinil o konečný úspěch řeckého osvobozenického hnutí. Viz ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*. Ορθόδοξη Μαρτυρία (αριθμ. 20). Ακρίτας 2000, s. 16.

Ámos Komenský, v naší nedávné pravoslavné tradici pak i svatý novomučedník a biskup Gorazd II.² (†1942).

Hned na úvod necht' je zmíněna jedna specifická událost ze života svatého Kosmy Etolského, při níž tento velký řecký osvítitel a misionář projevil své pevné přesvědčení o neochvějně pravdivosti *pravoslavné křesťanské víry*. V jednom svém kázání tehdy sv. Kosma prostým způsobem věřícímu lidu sdělil, že on sám přečetl mnoho knih o víře židů, muslimů, pohanů, ale též heretiků, nicméně nikde nenalezl nic, co by dosahovalo výšin pravoslavné víry. „Prozkoumal jsem hlubiny moudrosti a pochopil jsem, že jediné víra pravoslavných je správná a svatá, tedy skutečnost, že jsme pokřtěni ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha. Tato slova vám budu říkat až do konce svých dní, abyste se radovali z toho, že jste pravoslavní křesťané a abyste plakali kvůli všem pohanům a heretikům, kteří krácejí ve tmách.“³

Pro pravoslaví, navzdory jeho oprávněné hodnověrnosti a pravdivosti, o níž svědčí i sv. Kosma, není charakteristický jakýkoli nátlak či potlačování něčí svobody, ale stejně tak není pravoslaví vlastní ani kompromis, zejména v otázkách víry a mravnosti. Jedna věc je shovívavost ke slabosti lidské přirozenosti, zcela něco jiného je však nesmiřitelnost s projevy hříchu, které mohou přivést člověka do záhuby. Pravoslaví je tedy spíše pokorným svěděním, jež prostřednictvím zkušenosti Boží blahodati⁴ působí *blahodárně* na lidské nitro a uzdravuje nemocnou lidskou duši. To, co má uzdravující charakter, je „společenství mezi Bohem a člověkem“, k němuž v té nejtěsnější možné míře dochází uvnitř Kristova těla – v Jeho svaté Církvi. Kosmova slova potvrzuje rovněž současný řecký metropolita Hierotheos, podle jehož přesvědčení „spása (člověka) není možná bez uzdravení čili terapie (jeho) mysli!“⁵ Způsob této terapie⁶, která má sama o sobě více fází a dimenzí, se však musí bezpodmínečně dotýkat právě lidské mysli (řec. „o vouς“), neboť působením hříchu zatemněná lidská mysl se

² Svatý Gorazd II., vlastním jménem Matěj Pavlík (26. května 1879 Hrubá Vrbka – 4. září 1942 Praha), byl nejprve katolický kněz a později biskup pravoslavné církve v Československu a propagátor návratu k cyrilometodějské tradici. Za podíl na ukrývání parašutistů, kteří provedli atentát na R. Heydricha, byl zajat, mučen a popraven nacisty. Jako mučedník byl svatořečen 4.–6. září 1987 v Olomouci. Dne 28. října 1997 mu byl *in memoriam* propůjčen prezidentem republiky Řád Tomáše Garrigua Masaryka I. třídy za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva. Gorazdovu ulici můžeme najít v Praze (kolmá k ulici Resselově), v Brně (na č. 8 této ulice najdeme pravoslavný chrám sv. Václava), v Moravské Třebové či ve Starém městě u Uherského Hradiště. Více o životě sv. Gorazda II. viz např. Aleš, P.: *Pastýř a Martyr*. Olomouc 1995, 172 s.

³ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ Ν. ΚΑΝΤΙΟΤΗΣ (επίσκοπος): *Κοσμάς ο Αιτωλός*. Ορθόδοξου Ιεραποστολικής Αδελφότητος „Ο Σταυρός“, Αθήναι 2009, s. 38 (a dále 131-133). Σρον. ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ. *Η ζωή, το έργο και οι Προφητείες του*. 10. vyd., Ορθόδοξος ζωή. Λευκοσία. Κύπρος 2010.

musí postupně očistit. A také proto má pravoslavná duchovní tradice, a v ní pojímaná askeze, vždy charakter *duchovní* (týkající se především lidského ducha), a nikoli pouze *duševní*.

Uvedme k této problematice, že správné pochopení teologie svatých Otců může napomoci i dnešnímu člověku nejen se lépe orientovat v základních východiscích křesťanské spirituality a správně rozumět často na první dojem matoucím a různě vykládaným teologickým termínům (myslnous, duše-*psyché*, srdce-*kardia*, dianoia-*intelekt*⁷), nýbrž i proniknout,

⁴Blahodat' je specifický pojem pravoslavné spirituality, výsostně typický pro slovanské prostředí, avšak mající předobraz v řečtině. Tento termín je původním staroslověnským výrazem pro nestvořené posvěcující Boží energie, Boží posvěcující dar (řecky *cháris*). Není to jen výnos omilostnění či akt odpuštění hříčů; je to zvláštní Božská síla, která působí v lidském nitru a zakládá se na boholidské synergii. Pomáhá lidem překonávat hříšnost, bojovat s vášněmi; je prostředkem k dosažení spásy. Citováno podle <<http://www.orthodoxia.cz/blahodat.htm>> (online). Jednou se starce Paisije (Svatohorce) zeptali: „Kdy, otče, člověk dosahuje zbožštění?“ A starce odpověděl: „Tehdy, když do jeho nitra vejde Boží blahodat.“ ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΠΕΙΤΗΣ: Λόγοι Ε΄. Πάθη και αρετές. Ίερον Ησυχαστήριον „Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος“. Σουρωτή, Θεσσαλονίκη 2006, s. 151. Srov. např. evangelní text: „Podobně vy mladší, poddejte se starším. Všichni pak buďte poddáni jedni druhým a oblečte se pokorou, neboť "Bůh se staví proti pyšným, pokorným však dává milost (rozuměj *blahodat*).“ (1Pt 5,5)

⁵ΙΕΡΟΘΕΟΣ (μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου): *Ψυχική ασθένεια και Υγεία (διάλογος)*. 4. vyd., Ιερά Μονή Γενέθλιου της Θεοτόκου (Πελαγίας) 2004, s. 87-88.

⁶Hlavními metodami terapie jsou podle biskupa Hierothea 1) pravá (pravoslavná) víra, 2) uznání stavu vlastní nemoci, 3) existence terapeuta - (pravoslavného) kněze a 4) vhodný způsob oživení mysli, který se nazývá askeze. Srov. ΙΕΡΟΘΕΟΣ (μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου): *Ψυχική ασθένεια και Υγεία (διάλογος)*, s. 88.

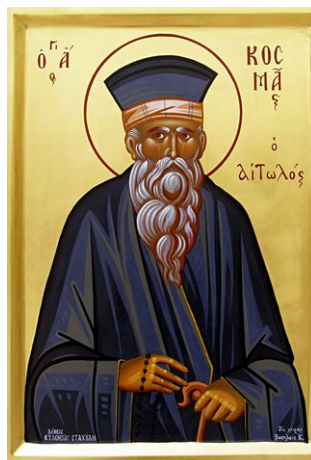
⁷Metropolita Hierotheos v řadě svých publikací, zabývajících se „pravoslavnou psychoterapií“, „duševním zdravím a nemocí“, „pravoslavnou metodou vedení lidských duší“ aj., analyzuje základní spirituální pojmy a veličiny, kterými jsou „duše“, „srdce“, „mysl“, „intelekt“ a další. Ve svém bádání, které se soustřeďuje na základní poznatky pravoslavné teologie o člověku, vychází zejména z učení a děl svatých Otců. Nesmírně cenná je jeho explorace v oblasti psychosomatického bytí lidského jedince. Již sv. Irenej Lyonský (†202) hovoří o tzv. trichotomii člověka (tj. bytosti sestávající z „těla“, „duše“ a „ducha“). O několik století později píše sv. Jan Damašský (†780) o tom, že „nous (mysl) je nejčistší částí duše, je jejím okem“; podobně tomu, jakou v těle plní funkci oko, stejně tak i lidská mysl se stává zcela zásadním orgánem pro naši duši. Srov. ΙΕΡΟΘΕΟΣ (Σ. ΒΛΑΧΟΣ): *Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία. Πατερική θεραπευτική αγωγή*. Ιερά Μονή Τιμίου Σταυρού. Έδεσσα 1986, s. 111-112. Další věhlasný teolog sv. Řehoř Palama (†1359) užívá výrazu „mysl“ ve dvou významech. „Nous“ je podle jeho výkladu celá duše (čili ono „podle Božího obrazu“, co činí člověka součástí Boží ikononomie spásy“), „nous“ je však také současně i určitou silou duše, mající více dimenzí, a je proto analogická s Bohem jako Trojicí v jednotě (viz s. 113, cit. dílo). Hlavní naší snahou má podle biskupa Hierothea být „střežení (hlídání)“ duše před zhoubnými myšlenkami a hříchem. V této souvislosti se pak hovoří o „bdění“ čili „neptickém životě“, který zachovávají zejména mniši. Smyslem duchovního zápasu člověka však není pouhé „bdění“, tedy pasivní ochrana naší duše, nýbrž, a to především, zachovávání Kristových přikázání, získávání ctností a vedení soustředěné modlitby, neboť ta, spolu s hesychií, láskou a zdrženlivostí, „je hlavní zbrání k výstupu mysli na nebesa (rozuměj k Bohu), jak praví sv. Thalassios (viz Filokalie). Citováno podle ΙΕΡΟΘΕΟΣ (Σ. ΒΛΑΧΟΣ): *Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία*, s. 130-131.

podle míry vlastního poznání a osvětlení, k velmi pregnantní a současně odvažné křesťanské interpretaci geneze života, stvoření člověka *podle Božího obrazu* a skutečností, které měly za následek odpadnutí praotce všech lidí (Adama) od životadárné Boží blahodati, od *boholidského společenství* s našim Stvořitelem.

Prvotní impuls Kosmova odchodu z „místa svého pokání“

Svatý Kosma Etolský velmi pečlivě četl a studoval Svaté Písmo, v němž, jak sám uvádí, „objevil různé významy, jež jsou ve skutečnosti drahocennými perlami, diamanty, poklady, bohatstvím, radostí, ale i potěšením a životem věčným“⁸. Kromě jiného sv. Kosma v Evangelii našel taková slova, kde Kristus říká, „že žádný křesťan, ať muž či žena, se nesmí starat – v souladu s tím, co sám (Pán) říká – pouze o svou vlastní spásu, ale musí se starat též o to, jak by mohl zachránit i své bratry“⁹. Svaté Písmo podává mnoho příkladů, v souladu s nimiž je každý člověk (a věřící člověk obecně) nabádán k péči a starostlivosti o spásu toho druhého (tedy o neustálý akt filantropie): „Žádný nehledej svých věcí, ale jeden každý toho, což jest bližního.“ (1Kor 10,24) či „Nehledejte jeden každý svých věcí, ale každý také toho, což jest jiných.“ (Fl 2,4)

Svatý Kosma také nikdy nezapomínal na skutečnost, že on sám je především a v první řadě mnichem a že opustil mnišský život a sám se stal „anathemou“ (prokletým), aby mohl pomoci svému zotročenému národu v jeho obrodě. Hluboko v jeho nitru však plál prorocký plamen, jenž mu nedovolal oddychovat, aniž by přitom neuskutečňoval nějakou obětavou činnost. Existují určité parafráze z jeho poučení, v nichž se sv. Kosma zmiňuje o svých důvodech, kterého ho vedly k odchodu z „pustiny“ (tím je myšlen jeho mnišský život na Sv. Hoře Athos) se svým svébytným a spasitelným prostředím pro asketický zápas, a proč se vlastně vrátil zpět do „světa“. Poslehněme si, jak sám hovoří o svém přesvědčení stát se misionářem, zakoušeje přitom vnitřní pocity viny, že se zpronevěřil svému původnímu ideálu.¹⁰ „Chcete snad říci: ‘Vždyť jsi mnich, tak proč přicházíš zpět do světa?’ A já, drazí bratři, máte pravdu,

⁸ ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*. Ακρίτας, Σειρά: Ορθόδοξη Μαρτυρία, č. 20, s. 17.

⁹ Tamtéž, s. 17.

nepostupují v tomto smyslu zcela správně, protože však náš národ upadl do nevzdělanosti, řekl jsem si: 'Nechť zatratí Kristus mě jediného, jednu ovci, aby mohl získat ostatní. Možná, že Boží milosrdenství a Vaše modlitba spasí i mě.'¹¹ Jelikož je nám život sv. Kosmy poměrně dobře znám¹², a zejména pak jeho mučednický konec, nemůžeme nepostřehnout, že Bůh sv. Kosmu spasil svým zvláštním a nepochopitelným způsobem, ačkoli Kosma přijal mučednický věnec víry (tj. vítězství nad hříchem, smrtí a ďáblem). Ti, kteří pobývali v jeho blízkosti, nacházeli nejen spásu, ale též poznání, vzdělanost, naději a víru v život podle Krista. Bůh, který je podivuhodný ve svých svatých, přijal sv. Kosmu a jeho mučednickou oběť podobně, jako kdysi přijal i spravedlivého Lazara (viz Lk 16,20¹³) a oslavil jej ve své Církvi. Svatý Kosma se už proto neohlížel zpět ke svému monastýru, k příbytku svého počátečního pokání a odchodu z tohoto světa, ale měl pak již navždy na mysli jen svou velkou duchovní zodpovědnost na poli misijním. V jiném svém učení srovnává svou horlivost k vyučování s tím, co charakterizovalo život a prorocké dílo svatého proroka Eliáše. Hovoří o tom, že by se nemohl ospravedlnit z toho, „kdyby nepomohl těm, kteří byli v nouzi, ať již mnichům nebo těm, kteří jako laici přicházeli do jeho blízkosti a projevovali zbožnou svědomitost a touhu po poznání“¹⁴.

Přínos misijního hnutí z řad mnišstva v období osmanského útlaku Řeků

Přesně 23. května roku 1453 se udála pravděpodobně nejtragičtější událost v celé řecké historii: pod náparem osmanských Turků padla věhlasná Konstantinopol, byzantské „město měst“, jinak známé jako Cařihrad. Osmanská nadvláda se stala pro pravoslavné obyvatele tvrdou zkouškou, která nebyla spojena jen s těžkým daňovým břemenem, nýbrž především s duchovním útlakem. Osmanští dobyvatelé se všemožně snažili za pomoci vnucení určitého druhu otrocké psychologie vytvořit mezi řeckým obyvatelstvem pocit strachu a proměnit své poddané v „lidi nižšího druhu“.

¹⁰Viz ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, s. 85.

¹¹Tamtéž, s. 85.

¹²Prvním, kdo sepsal život sv. Kosmy, byl sv. Nikodém Svatohorec, velký řecký vzdělanec, mnich a současník sv. Kosmy, který podává velmi přesný obraz tohoto světce a popisuje podrobnosti z jeho misionářské aktivity, jakož i jeho *martýrium*. Srov. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΠΕΙΤΗΣ. *Νέον Μαρτυρολόγιον*. 4. vyd., ΑΣΤΗΡ, Athens 1993, 302 s.

¹³Viz podobenství o Lazarovi a boháčovi.

¹⁴ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, s. 86.

Pravoslavní nesměli jezdit na koni, nesměli nosit zbraň, stavět chrámy ani zvonit zvony, a při setkání s Turkem mu byli nuceni ustoupit a ponechat volný průchod. Nejhlubší krize postihla i systém vzdělávání, včetně toho pravoslavného. Čím všim to bylo způsobeno? Tato krize byla vyvolána komplexem příčin, jež nastaly po rozpadu Byzantské říše: útekem mnoha učenců na Západ, demografickou krizí, rozpadem společenských vztahů a úpadkem měst. Celá řada školských zařízení byla uzavřena, v knihovnách a archivech bylo nenávratně zničeno více než 120 tisíc rukopisů.

K době, o níž hovoříme, se vztahuje vlna masové islamizace tisíce křesťanů. Lidé se mnohdy pod nesmírně silným tlakem v masovém měřítku zříkali křesťanské víry, dokonce i celé regiony, tedy vesnice i s většími obcemi. „Do roku 1740 přijala větší část Řeků z oblasti Berata¹⁵ v neuvěřitelně vysokém podílu islám. V roce 1759 přijalo islám obyvatelstvo celého regionu Centrální Makedonie dokonce v den Paschy v čele se svým metropolitou.“¹⁶ Jak je vidět, příčinou tohoto vývoje byla postupná ztráta národní identity a zklamání ze stále ubývající naděje, a tedy i možnosti osvobodit se z cizí nadvlády. Neméně významným vlivem, který měl rovněž negativní důsledky, byla sílící propaganda katolicismu a poté i protestantismu v Řecku¹⁷, jakož i vzrůstající vliv a autorita západního osvícenství. Mnozí lidé, pokud zůstávali pravoslavní, byli takovými jen formálně, nikoli ve své podstatě.

V 18. stol. prožíval řecký svět fázi nejvyššího vyčerpání své duchovní imunity. Vlažné vztahy k víře svých Otců, negramotnost a zdivočelost mravů – všechno toto způsobilo absenci vědomého vyznávání víry. Právě v tuto pro Řecko a celý Balkán kritickou historickou dobu povstávají hluboce věřící pravoslavní křesťané, především z řad mnichů, ale i laiků, kteří

¹⁵Berat – město v dnešní Albánii, v době sv. Kosmy patřilo k severnímu Epiru a nacházela se zde mnohočetná řecká komunita.

¹⁶ΓΚΙΟΛΙΑΣ, Μ.: Ο Κοσμάς Αιτωλός και η εποχή του. Αθήνα, 1972. σ. 108. Citováno podle ΖΟΙΤΑΚΙΣ, Α.: *Μισσιονερское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online). [2010-02-13].

Dostupné na internetu: <<http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/41414.htm>>.

¹⁷Viz např. ΓΕΩΡΓΙΟΣ, αρχμ.: Ορθόδοξος ανθρωπολογία και παιδεία. In: *Ορθοδοξία και Ομμανισμός. Ορθοδοξία και Παπισμός*. Άγιον Όρος 1998, s. 43. Srov. Νεο-ειδωλολατρικές περιπλανήσεις και η αλήθης εμπειρία της Εκκλησίας μας. Άγιον Όρος 2002, s. 75. Řecká inteligence často podléhala pokušení spojit síly s evropskými mocnostmi, které však více než potřeby řeckých obyvatel sledovaly své vlastní víze a mocenské plány. Spolu s tím, prováděním značných státních reforem ve všech oblastech života, k nimž docházelo později, v průběhu 19. stol. (již za vlády prvního řeckého krále: Otty I. z dynastie Wittelsbachů), nechtěně vyzývaly k opakovanému odporu národních buditelů, jakým byl např. Kolokotronis a mnozí další. V této době, příznačně nepřátelským postojem k mnišství, se postupně vytrácely vysoké ideje svatootecké vzdělanosti a úcty k teologickému pokladu pravoslavi.

organizují tzv. *tradiční osvětitelské hnutí*¹⁸, jež představovalo v širším měřítku novou životní naději a duchovní sílu nejen pro věřící členy pravoslavné Církve, ale i pro celou tehdejší společnost. Vůdčími osobnostmi tradicionalistů, jak se představitelům tradičně-osvětitelského hnutí říkalo, se stali členové takzvaného hnutí *Kolyvadů*¹⁹ (k nimž patřil i „nejvýznamnější teolog od doby sv. Řehoře Palamy“²⁰ – sv. Nikodém Svatohorec²¹), dále apoštolům rovný Kosma Etolský a někteří další mniši ze Svaté Hory Athos, jakož i mnozí archijereové a laici. Svatý Nikodém Svatohorec v jednom svém dopise té doby napsal: „Nenadálé změny v zemi přispěly ke zhoršení mravů,“²² došlo k „rozmnožení lhostejnosti“, takže se bázeň před Hospodinem „začala zcela vytrácet“²³.

Východisko z krize, které tradicionalisté předkládali, bylo založeno na pravoslavném smýšlení a světonázoru. Toto hnutí se rodilo v opozici k západnímu osvícenství, avšak nespočívalo v apriorně odmítavém stanovisku vůči myšlence osvícení myslí lidí, ale spíše v prezentaci alternativního systému hodnot, v jehož základech spočívala pravoslavná představa o člověku a společnosti, na výsost spirituální a veskrze inspirovaná Písmem svatým a životy svatých. Tato misijní aktivita byla založena jednak na návratu

¹⁸Podrobněji o tradičním osvětitelském hnutí viz *Традиционное просветительство в Греции в XVIII веке: Косма Этолийский и Никодим Святогорец*. Святая Гора 2008.

¹⁹Kolyvadé – skupina vzdělaných athoských mnichů-traditionalistů, která získala svůj název kvůli svému nesouhlasu s praxí vzpomínání zesnulých v nedělních dnech (kolivo – zaupokojný pokrm). Stov. ZOZULAK, J.: *Orthodoxia a Orthopraxia*. Sériá: Patristická knižnica 11. Prešov 2007, s. 54–56.

²⁰ΣΩΤΗΡΧΟΥ, Π. Αὐτός ο Μέγας Ἅγιος Νικόδημος ο Ἀγιορείτης. Αθήνα, 1996. σ. 397. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

²¹Nikodém Svatohorec (1749–1809) byl věhlasný pravoslavný teolog a talentovaný a plodný spisovatel. Narodil se v r. 1749 na ostrově Naxos. Od raného dětství projevoval vynikající schopnosti, fenomenální paměť a touhu po poznání. Poté, co zakončil několik školských zařízení, odešel na Sv. Horu Athos, kde v monastýru Dionýsiát přijal mnišský postřih. Stal se aktivním popularizátorem a vydavatelem svatooteckých děl, které sám přeložil do srozumitelného národního jazyka, a současně i autorem početných teologických prací. Nikodém Svatohorec spolupracoval s mnohými současníky: společenskými a církevními činiteli, a vedl s nimi aktivní korespondenci. 31. května 1955 byl přičten k zástupu svatých Konstantinopolským patriarchátem. Podrobněji o osvětitelské činnosti sv. Nikodéma Svatohorce viz: Феоклит Дионисиатский. *Преподобный Никодим Святогорец. Житие и труды* (2005); *Традиционное просветительство в Греции в XVIII веке: Косма Этолийский и Никодим Святогорец*. Святая Гора (2008).

²²ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ: Πρὸς Θεομάν. In: ΠΑΣΧΟΣ, Π. *Ἐν ἀσκήσει καὶ μαρτυρίῳ*. Αθήνα, 1996. σ. 74. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

²³Tamtéž.

pravoslavného obyvatelstva do Církve, neboť to od ní (většinou pod nátlakem) odešlo, a na straně druhé na touze obnovit čistotu křesťanského života²⁴, prohloubit svatooteckou tradici mezi lidmi a posílit jednotu národa. Představitelé tohoto hnutí dobře věděli, že k tomu, aby byla jejich misijní aktivita úspěšná, bylo nevyhnutelně nutné dosáhnout obnovy národního systému vzdělávání: jak světského, tak náboženského.

Tradicionalisté vycházeli převážně z monastýrů, konkrétně ze Svaté Hory Athos. V souvislosti s tím je nutné pochopit, proč mniši, kteří usilovali o dosažení theose²⁵ (zbožštění) prostřednictvím neustále modlitby

mysli, hesychie²⁶ a nipsis²⁷, nyní opouštěli své rodné monastýry a přicházeli mezi věřící lid, v němž formovali především teologické vzdělání, ač při tom do určité míry ohrozili i cíl své osobní spásy, jemuž se dříve zasvětili. Svatý Kosma otevřeně hovoří o národě, „který uvízl v nevědomosti (zaostalosti)“. Jaká to slova! Řecko, národ velkých filozofů a myslitelů, nyní upadalo pod osmanským jhem zejména kvůli nízké gramotnosti obyvatelstva v odlehlých částech země a směřovalo k postupné kul-

²⁴Svatý Kosma velmi zřetelně poukazuje na praktické uplatňování evangelních ctností v životě každého křesťana, kromě jiného i na příkladu tohoto poučení: „Bratři moji, láska má dvě vlastnosti, dvě charismata (dary): jedno posiluje člověka ke konání dobra, a to druhé ho oslabuje ke konání zla. Mám jeden chléb, který mohu sníst, a také nápoj, abych se napil, ale ty nemáš nic. Láska mi říká: Nesněž to sám, ale dej svému bratrovi. Mám oblečení, ale ty nemáš žádné. Láska mi říká: Dej ho svému bratrovi. Otevírám ústa, abych (někoho) odsoudil, abych zalhal, láska mi však umrtvuje ústa, zacpává je. Vztahuji svou ruku, abych se zmocnil tvých věcí, láska mne však brání, abych to učinil. Viděli jste, bratři, jaké dary (charismata) má láska?“ Citováno podle: ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ. *Η ζωή, το έργο και οι Προφητείες του*. 10. vyd., Ορθόδοξος ζωή. Λευκωσία. Κύπρος 2010, s. 70-71.

²⁵Theosis, theose, zbožštění: nejvyšší stupeň sjednocení člověka s Bohem. Starec Sofronij (Sacharov) byl přesvědčen, že theose znamená, „abychom žili tak, jak žil Kristus, abychom si osvojili Kristovo smýšlení a vnímání a zachovali je až do posledního okamžiku našeho pozemského života“. Viz ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ (Σαχάρωφ), αρχμ.: *Περί πνεύματος και ζωής*. Εσσεξ Αγγλίας 1995, s. 19.

²⁶Hesychie (hesychasmus čili „modlitební ztišení“) je hnutí, metoda a způsob dosažení jednoty s naším Stvořitelem, a z této perspektivy je třeba ji chápat jako centrální aktivitu našeho nitra, jehož pomyslný střed se nachází v srdci. Někteří lidé, většinou špatně informovaní a mající odlišnou (čili nepravoslavnou) duchovní orientaci či tradici, chápali hesychasmus mylně, a považovali jej za projev jakéhosi nemocného mysticismu, jak upozorňuje srbský metropolit Amfilochije (Radovic). Avšak smysl hesychasmu v jejich podání nebyl zcela pochopen, a proto vznikaly různé dezinterpretace. Uvedme ještě, že hesychasmus jako metoda osvojení si vnitřního duchovního prostoru člověka byl přenesen z oblasti Svaté Hory Athos i ke slovanským národům a tam dále praktikován. Viz АМФИЛОХИЈЕ, РАДОВИЋ (Митрополит): Исихасм као освајање унутарних простора. In: *Основи православног васпитања*. Светигора, Београд 2006, s. 243. Srov. rovněž VOPATRNÝ, G.: *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita. Pohled na člověka a duchovní život z pravoslavné perspektivy*. Brno, L. Marek 2003, 158 s.

turní zkáze. „Vy všichni se musíte učit (čtení a písmu),“²⁸ – vyzýval sv. Kosma Etolský své posluchače, bez ohledu na jejich sociální stav a pohlaví. Pravoslavní misionáři navštívili celou řadu velmi vzdálených a obtížně dostupných míst své vlasti, kde lidé již zapomněli na víru svých Otců a ponořili se do tmy naprosté nevzdělanosti. Ze života sv. Kosmy se dozvídáme např. o tom, že on osobně donesl *Slovo pravdy* i do brlohů loupežníků a ne bál se přitom besedovat s těmi nejtvrďšími vůdci z jejich skupin ve snaze obrátit je ke Kristu.²⁹ Podívejme se nyní, jak vymezuje program osvětitel-ského hnutí sám sv. Kosma Etolský: „Moje milované děti v Kristu, zachovávejte s odvahou a nebojácností naši svatou víru a jazyk našich předků, neboť oba tyto pojmy jasně určují charakter naší vlasti, bez nichž náš národ zahyne. Bratři, nezoufejte. Božská prozřetelnost si přeje seslat jednou naším duším nebeskou spásu, aby nás podnítila k osvobození se od tohoto smutného stavu, v němž se nyní nacházíme.“³⁰ Jak je patrné, sv. Kosma poukazuje přímo na *víru a jazyk* jako na hlavní dva faktory, které byly určující pro vymezení prostoru „vlasti“, a dále hovoří o nutnosti jejich zachování pro budoucí pokolení. Tento myšlenkový program byl typický i pro misijní činnost ostatních tradicionalistů.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že pro osvětele bylo jejich odhodlání napomoci všeobecnému růstu úrovně vzdělanosti v zemi zcela principiální volbou. Spása jejich vlastenců pro ně znamenala prvořadou prioritu. Kosma Etolský k tomu napsal: „Hle, víte, co řekl sám náš Pán Ježíš Kristus o tom, že křesťan – ať muž nebo žena – se má starat nejen o svou vlastní spásu, ale stejnou měrou musí pečovat o to, aby neupadl do hříchu i jeho bratři. Od

²⁷Ruku v ruce se snahou o dosažení jednoty s Bohem prostřednictvím jeho zbožšťující blahodati se objevuje pojem nipsis (νήπις). Jaký je vlastně jeho význam a základ jeho učení? Nipsis (bdění, bedlivost, ostražitost duševních sil) představuje zápas za navrácení mysli do srdce a ve svatootecké terminologii se v této souvislosti hovoří o „práci (naší) mysli“ (voερή εργασία). Nipsis je bděním naší duše a podle ctih. Hesychia (Presbytera) je nipsis samotnou „hesychií srdce“. Díky učení svatého Řehoře Palamy přicházíme k pochopení toho, že nipsis ve své podstatě znamená všechno naše konání (a zdrženlivost především), kterým zušlechťujeme rozumovou sílu duše a překonáváme vše, „co brání našemu intelektu (διάνοια) ve výstupu k Bohu“. Více viz ŠAK, Š.: Nipsis, cesta života. In: *Nipsis*. Ročník I (2006), č. 1, s. 4. „Toto řecké slovo je odvozené od slovesa νηθώ, které znamená bdít, strážit, dozírat, být ve střehu, být pozorný. V církevní terminologii slovo νήπις znamená bdělost, ostražitost, bezesné smyslové vnímání mysli a srdci, kdy je mysl průzračná a pokojná.“ Srov. Κοτσώνης, Ι.: *Νήπις και προσευχή*. Θεσσαλονίκη, s. 11.

²⁸MENOYNOΣ, Ι.: *Κοσμά του Αιτωλόν διδαχές και βιογραφία*. Ακρίτας, Αθήνα 2002, s. 133.

²⁹Viz *Житие и пророчества Космы Этолийского. Святая Гора* (2007). Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

³⁰MENOYNOΣ, Ι.: *Κοσμά του Αιτωλόν διδαχές και βιογραφία*. Ακρίτας, Αθήνα 2002, s. 220.

okamžiku, kdy jsem uslyšel tato (Pánova) slova, dlouho mne vše vrtalo hlavou, jako červ dřevo, a přemýšlel jsem usilovně neznaje hned, co přesně podniknout.³¹

K aktivní účasti mnichů v životě společnosti přitom docházelo v historii pravoslavy i dříve. Svátý Nikodém Svatohorec takto svědčí o autoritativním představiteli svatohorských hesychastů – sv. Řehoři Palamovi³²: „Řehoř, který dosáhl ve větší míře než kdokoli jiný vysoké zkušenosti „praxe a theorie“³³, se zřekl svého tolik milovaného osamělého asketického zápasu a vystoupil za hranice Svaté Hory Athos s cílem položit základy hesychastickému učení, které si přál předat podle možností co možná největšímu počtu lidí ve svém národě.“ Palama neupadal do krajní jednostrannosti na prosté ignorace lásky k bližnímu. Ve svých besedách Palama často hovoří o takzvaných společenských, křesťanských dobrodiních..., a právě jeho volba na soluňský arcibiskupský prestol a dlouholetá pastýřská péče o jemu svěřené církevní stádce svědčí o tom, že podobně tomu, s jakou láskou uskutečňoval svůj přísný hesychasmus a modlitebnímu nazírání zasvěcený život v pustině Svaté Hory Athos, se stejnou horlivostí později vedl ke křesťanské dokonalosti i své věřící ve světě prostřednictvím takových dobrých skutků, které přivádějí člověka k dokonalosti i v těch nejnitražších hlubinách života společnosti.³⁴

Svoji osvětelskou (misijní) aktivitu chápali sami *osvětitelé-tradicionalisté* jako naplnění svého mnišského poslání a diakonie. Cíl mnišství jako mravní síly lidstva se skrývá nejen v záchraně od světa (toho, co je v něm hříšného), ale zejména ve spáse světa samého. Služba světu může být realizována jak v bezprostředním kontaktu s tímto světem, tak i v jeho ústraní.³⁵ Máme-li na mysli bezprostřední kontakt, pak je právě modlitba nahrazována otevřenou službou lidstvu. „Tato služba byla už v době raného mnišství srovnávána se třemi základními mnišskými skutky (dobrodiními),

³¹Tamtéž, s. 56.

³²Sv. Řehoř Palama (†1359) se narodil v Konstantinopoli, kde byl vychováván v prostředí císařského dvora. Záhy však odešel na Sv. Horu Athos, do monastýru Vatopedi. Studoval na několika athonských školách. Věnoval se přísné duchovní askezi; v touze po duchovní dokonalosti odešel do pustiny a po návratu se stal arcibiskupem města Soluně. V té době vystoupil sv. Řehoř Palama na obranu tzv. hesychasmu (vnitřní modlitby srdce) proti kalabrijskému mnichu Varlaamovi. Po 13 letech moudrého vedení svého církevního stádce umírá kolem r. 1360 ve věku 63 let. Záhy po své smrti byl kanonizován jako pravoslavný světec.

³³ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ. *Νέον Μαρτυρολόγιον*, s. 165.

³⁴Viz СОКОЛОВ, И.: *Святитель Григорий Палама. Его труды и учение об исихии*. СПб., 2004. с. 58. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть I* (online).

keré mniši přijímali v podobě slibů při příležitosti svého postřihu: poslušnosti, čistoty a chudoby.³⁶ Prázdnota (nečinnost) byla mezi mnichy od-suzována a byla považována za nebezpečný zdroj vzniku zhoubných (hříšných) myšlenek; také proto si každý mnich volil tu či onu formu služ-by, jež mohla spočívat jak v naplňování nějaké monastýrské aktivity (po-slušenství), tak v misijní či literární aktivitě vně monastýru. Tato volba vhodně služby mnicha byla vždy vybírána v souladu s jeho schopnostmi a duchovní úrovní, avšak vždy s požehnáním autoritativních duchovních rádců (starců). „Odchod ctihodného (Kosmy) z monastýru kvůli misijní činnosti dokazuje, že podobně jako věrný sluha z evangelního podobenství považoval i sám Kosma právě práci spojenou se sepsáním knih a s misijní aktivitou pro potřeby duchovní obrody ujařmeného národa za způsob, díky němuž by mohl rozmnožit jemu svěřený dar od Hospodina.“³⁷

Zakládání škol jako nástroj ke znovuobnovení národní identity Řeků

Počátkem 18. století panovala v Řecku bezesporu nesmírně složitá situa-ce. Všude se projevovalo pohanství a negramotnost. Lidé se skrývali vy-soko v horách, v obtížně dostupných oblastech, postupně byly zpřetrhány vzájemné vztahy s okolními usedlostmi, mezi lidmi se projevovalo kulturní odcizení³⁸. Tento úpadek se přirozeně nevyhnul ani řecké pravoslavné církvi. Také proto sv. Kosma kromě všeobecných škol zakládal rovněž ško-ly církevní, kde se vyučovala převážně „pravoslavná zbožnost“, vždyť jeho

³⁵Starec Paisij Svatochorec (†1994) se pozastavuje a vzdychá nad tím, že nešťastní světští lidé požadují od mnichů vždy něco většího a vyššího, než jsou jen modlitba, půst a poslušnost. Avšak, „abychom byli jako mniši schopni obstát, a něčeho vyššího dosáhnout, musíme se vzdát od každé lidské útěchy“, jak dodává starec Paisij. „Neboť není možné, abychom pocítili Boží útěchu,“ doslova rajsskou sladkost, „jestliže neutěčeme od té (útěchy), která se nachází ve světě, a jestliže v nás zcela nezahyne naše lidské smýšlení.“ Srov. ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΠΑΪΣΙΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ. *Επιστολές*, s. 48.

³⁶ΜΟΥΣΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ: *Ορθόδοξος μοναχισμός*. Αθήνα 1995. σ. 47. Citováno podle ΖΟΙΤΑΚΙΣ, Α.: *Μissionερское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

³⁷ΦΕΟΚΛΙΤ ΔΝΟΝΙΣΙΑΤΣΚΙΪ: *Πρεποδοβνύη Νικοδιμ Σβιατογορεϋ. Ζητιε και τρυδι*. Μοσκβα 2005. σ. 103. Citováno podle ΖΟΙΤΑΚΙΣ, Α.: *Μissionερское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

³⁸Sv. Nikodém Svatochorec v této souvislosti poznamenává, že sv. Kosma díky své obětavé a Kristu zasvěcené práci zasadil do srdcí některých již v té době zpustlých křesťanů „semeno Božího slova“... (Cit., viz s. 203), takže ve spolupráci s Boží milostí (rozuměj blahodati, pozn.) se z nemoudrých stávali milosrdní, z neuctivých lidé zbožní, a všichni se utíkali ke svatým bohoslužbám, a všechny hříšné přivedl (sv. Kosma) k velkému pokání, takže mnozí začali už ve své době říkat, „že se jim zjevil (sv. Kosma) jako nový Apoštol“. Citováno podle ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ: *Νέον Μαρτυρολόγιον*, s. 203.

cílem bylo napomoci jak rozvoji vzdělanosti, tak rovněž povznesení národní svébytnosti, která skomírala mimo jiné i kvůli nedostatku oddaných misionářů a učitelů, nehledě na všudypřítomné nedostatky ekonomické povahy.³⁹ Mnoho z takto založených škol přitom fungovalo ještě mnoho desetiletí po smrti sv. Kosmy. A vyučování v těchto školách probíhalo vždy bezplatně. Ve školách, které sv. Kosma zakládal, ať již osobně či prostřednictvím svých následovatelů a učedníků, nebyla přitom vyučována pouze běžná světská moudrost, ale smyslem výuky bylo dosáhnout a rozvíjet dětskou osobnost k její plnosti, předat jí plnohodnotné vzdělání, duševní i duchovní, a zejména pak křesťanskou mravnost. Prof. Georgios Euthymios je přesvědčen, že ti, kteří těmito školami prošli a sami se stali vyučujícími, přinesli pak díky tomuto svébytnému systému „stonásobný užitek“⁴⁰.

Pro blaho a osvětlení svých spolukrajanů se sv. Kosma, zřeknuvše se všeho, co měl, vypravil na dlouhou a únavnou, a často i nebezpečnou cestou napříč Balkánským poloostrovem: „A nyní, z Boží milosti našeho Pána Ježíše Krista, nevlastním ani košili, ani tašku, ani dům, ani druhou (mníšskou) řízu kromě té, kterou mám na sobě“.⁴¹ Sám sv. Kosma se stal příkladem sebe obětující se lásky k bližnímu, o níž sám vypráví ve svých poučeních, a vyzýval své krajany, aby ho v tom následovali: „Moje práce – je vaší prací, prací pro naši víru a národ.“⁴² Vlastním příkladem sv. Kosma zdůrazňoval, že: pro spásu vlasti je nezbytná krvavá a odříkavá práce, jíž není cizí duch sebeobětování a správného chápání vážnosti národního obrození. „Jestliže ses stal mnichem – pak musíš zápasit, aby ses stal světlem a příkladem pro věřící (laiky)“⁴³, – tato slova Nikodéma Svatohorce plně odrážejí princip, na němž osvětitelé uvnitř tradicionalistického hnutí zakládali svou aktivitu. Nejinak tomu bylo u světitele Makária Korinského, který proto, aby mohl získat určité finanční prostředky pro publikaci svých

³⁹Sv. Kosmas po všech místech, kudy procházel, zakládal školy, což spolu s jeho vlastním vyučováním a kázáním přispělo ke zvýšení úrovně řecké vzdělanosti; zakládané školy, a bylo jich více než 1500, byli jak církevní, tak všeobecné, dalo by se říci, že zahrnovali jak první, obecný stupeň, tak středoškolský. Tyto školy byly zakládány jak ve městech, tak na vesnicích, „aby je děti mohly navštěvovat a učit se „posvátným písmenům“ (τα ιερά γράμματα)“. Vždyť podle přesvědčení sv. Kosmy měla existence školy daleko větší význam než přítomnost vody či řeky... Následování ctnostného života a prohloubení zbožnosti mělo samo o sobě význam největší. Více viz ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΠΕΙΤΗΣ: *Νέον Μαρτυρολόγιον*, s. 201-208.

⁴⁰ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Χ. Γ. (προτοπρεσβύτερος): *Μύνημα στον άνθρωπο της τρίτης χιλιετίας (με βάση την διδασκαλία του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού)*. Αθήναι 2001, s. 12.

⁴¹ΜΕΝΟΥΝΟΣ, Ι.: *Κοσμά του Αιτωλού διδασχές και βιογραφία*. Ακρίτας. Αθήνα 2002, s. 23–24.

⁴²Tamtéž, s. 47–48.

knih, žil dlouhé měsíce v hustě osídleném velkoměstě – Smyrně. Trpěl velkým materiálním nedostatkem, s námahou získával prostředky ke své obživě, byl dokonce nucen přerušit své běžné asketické podmínky a ponořit se do spleitého života obrovského velkoměsta. Pracovní nasazení Nikodéma Svatohorce také učinilo na mnohé jeho současníky nezapomenutelný dojem. Bezesné noci strávené v knihovnách nakonec zcela podlomily jeho zdraví. V posledních letech svého života trpěl mučivou nemocí, bez ohledu na ni však pokračoval ve své archivářské práci a publikaci svých děl. Plodná vydavatelská činnost Athanásia Parosského byla rovněž podmíněna jeho mimořádným úsilím a opomínáním svých vlastních zájmů, kterým muselo vše ostatní ustoupit. To však nakonec vedlo k počátečnímu impulsu, který zaktivizoval řecké osvobozenecké hnutí.

Mocný vliv pronášených kázání a duchovní osvěty zapáleného misionáře Kosmy

Svatý Kosma sám učil prostým, ale procítěným způsobem, a stejně tak i kázal: jasně a srozumitelně, ponejvíce o Svaté Trojici, o Kristu, o Panagii (Panně Marii), o svatých, o Kristu, o ďáblu, o Církvi, ale např. též o uctívání Boha, o svatbě, o pokání, o zpovědi, o božské liturgii a o kněžství, nezapomínaje ani na poslední (eschatologické) věci člověka.⁴⁴ Těmito kázáními a slovy působil sv. Kosma tak mocně na přítomný lid, že se většina jeho spoluobčanů stávala vysoce uvědomělými křesťany, začínajícími si vážit pokladu své víry, takže byli jako národ schopni rozlišovat mezi dobrem a zlem a bránit se rovněž vlivu cizorodé islamizace.⁴⁵ Obzvláště intenzivně a explicitně hovoří svatý misionář Kosma, jsouce doslova pohnut a veden božským záparem, o tom, aby křesťané prožívali a dosahovali křesťanské ctnosti, které představují plody Ducha Svatého (viz Gal 5,22). Nejčastěji v této souvislosti vyučuje prostý lid a káže na téma lásky, pokory, víry, naděje, trpělivosti, zdrženlivosti a úcty k druhému člověku.⁴⁶

Sv. Kosma nevynechal ani jednu příležitost k tomu, aby křesťany nevybídl k zachovávaní nedotknutelnosti neděle jako dne svátečního, a s tím

⁴⁴ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΠΟΡΕΙΤΗΣ: *Νέα Κλίμαξ*. Κωνσταντινούπολις, 1844. σ. 10. Citováno podle ΖΟΙΤΑΚΙΣ, Α.: *Μισσιονερσκόε σλужение православных традиционаλιστων на Балκαναх в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

⁴⁴ΒΙΖ ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Χ. Γ. (πρωτοπρεσβύτερος): *Μύνημα στον άνθρωπο της τρίτης χιλιετίας (με βάση την διδασκαλία του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού)*, s. 12.

⁴⁵Viz tamtéž, s. 12.

⁴⁶Viz tamtéž, s. 12-13.

spojoval i své napomenutí k duchovnímu životu, modlitbě, zachovávání pŕstu, ŕcasti na bohosluŕebnŕm ŕivotŕ, jednŕm slovem, aby lidŕ stŕli pevnŕ ve vŕře a vyhŕbali se kaŕždŕmu setkŕnŕ s herezŕi, ale rovnŕŕ s magiŕi a pŕvŕroumi.⁴⁷ Ve svŕch kŕzŕnŕch se na svou dobu zcela revoluŕnŕ zmiŕňuje takŕ o rovnosti pohlavŕ, muŕe a ŕeny, ale nezapomŕnŕ ani na sociŕlnŕ a duchovnŕ zŕzemŕ rodiny, nevŕjŕmaje vztahy dŕtŕi a rodiŕŕ, vŕchovu dŕtŕi a upŕŕmnou sociŕlnŕ solidaritŕ. Uŕžívŕnŕi bohatstvŕi v souladu s Kristovŕmi pŕkŕzŕnŕmi se stŕvŕ hybnou silou, kterŕ dodŕvŕ jeho kazatelskŕmu poslŕnŕi praktickŕ ŕmpulz pŕtavenŕ mimo jinŕ i do ekonomickŕ samostatnosti, dŕky nŕŕ mohl obdarovat mŕstnŕi obŕany stovkami a tisŕci uŕiteŕnŕch vŕcŕi a nŕstrojŕ, jakŕmi byli napŕ. ŕŕtky pro ŕeny, modlitebnŕ kŕŕŕky, ale i baptistŕria ke kŕtu malŕch dŕtŕi, jichŕ se v tŕ dobŕ v mnoha oblastech nedostŕvalo.

Dodejme takŕ, ŕe zcela neŕnavnŕ se sv. Kosma vŕnoval kromŕ jinŕho i otŕzkŕm řeknŕme vŕsostnŕ nŕrodnŕho a celospoleŕenskŕho vŕznamu, z nichŕ probuzenŕ pocitu vlastnŕi nŕrodnŕ identity, sebedŕvŕra ve vlastnŕi demokratickŕ principy a ŕcta ke zboŕnŕ cŕrkevni tradici, hrŕly zcela klŕčovou roli. V jeho *Pouŕenŕch* (Διδαχŕς), dochovavŕch se aŕ do dneŕnŕch dnŕ, napomŕnŕ sv. Kosma snad nejvŕce pŕvŕ ke znalosti „řeckŕch pŕsmen“ (ŕtenŕi a psanŕi), aby mohli Řekovŕ pravidelnŕ pŕchŕzet do styku s řeckou

⁴⁷ Vŕz ΕΥΘΥΜΙΟΣ, Χ. Γ. (προτοπρεσβŕτερος): *Μŕνημα στον ἄνθρωπο της τŕτης χιλιετŕας (με βŕση την διδασκαλία του Ἁγίου Κοσμά του Αιτωλοŕ)*, s. 13.

pravoslavnou tradicí čili chápat správně svoji víru a historii. To se děje s vědomou kritikou užívání jiného než řeckého jazyka, když na příklad v některých oblastech přestávali Řekové z různých důvodů hovořit řecky, a používali naopak albánštinu (tzv. arvanitika) a valaštinu (tzv. vlachika).⁴⁸ Věčný odkaz sv. Kosmy, věnovaný člověku každé epochy, se dá shrnout do několika vět. Podle sv. Kosmy si má člověka uchovat především nedotknutelnost své duše a své víry v Krista, které obě v životě nejvíce potřebuje. „I kdyby celý svět povstal, tyto dvě duchovní hodnoty vám nemůže nikdo nikdy vzít, pokud se jich sami dobrovolně nevzdáte.“⁴⁹ Tyto dvě věci si má tudíž člověk chránit ze všeho nejvíce. „Potřebujeme právě tyto dvě věci (duši a Krista),“⁵⁰ i kdyby měla nebesa sestoupit na zem, a země na nebesa, a celý svět dojít zkázy, jak praví sám sv. Kosma Etolský.

O mnišství a manželství, a také o tom, co je svět a vše, co k němu náleží

Otázka úplného zasvěcení se člověka Bohu, konkrétně jeho rozhodná a nezvratná volba pro cestu mnišství, představuje v podání sv. Kosmy středobod a východisko pro jeho pastýřskou a misijní činnost. Má-li sv. Kosma na mysli vztahy mezi muži a ženami, a jde-li o rozhodnutí zachovat své tělo i duši v čistotě panenství, uzavírá své úvahy takto: „Odejdi mnichu, odejdi a uteč do pustiny, jestliže se chceš zachránit (dosáhnout spásy).“⁵¹ Sv. Kosma se vyjadřoval podobně jako mnoho století před ním sv. Makários Egypťský, který pravil: „Odejdi od lidí, sedni si do své kelie a naříkej tam nad svými hříchy, a neměj v lásce mluvení, neboť tím se spasíš.“⁵² Jen s přihlédnutím ke starobylé tradici mnišství a k poučením dávných i současných světců lze pochopit i ostatní Kosmova slova, související s otázkou duchovní bdělosti, kterými nabádá ty, kteří si zamilovali a zvolili pro svůj život panenství, aby raději dali přednost osamělému životu v ústraní pustiny, a naopak znenáviděli svět (tedy to, co není v souladu s Evangeliiem). Svatý Kosma přistupuje k těmto východiskům na základě vlastní zkušenosti a hlubokého poznání asketické tradice Církve, v souladu s níž si

⁴⁸Viz tamtéž, s. 13.

⁴⁹Tamtéž, s. 13.

⁵⁰ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ Ν. ΚΑΝΤΙΟΤΗΣ: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, (ΔΙΔΑΧΗ „Δ“) s. 193. „Ψυχή και Χριστός σας χρειάζονται.“

⁵¹ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Γεροντικόν*, σελ. 71–97. Citováno podle ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, s. 88.

⁵²ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, s. 88.

velcí asketové naší Církve díky svému přísnému asketickému životu a duchovní bdělosti „koupili Ráj“ (čili stali se hodnými nebeského Království).

„Pán miluje svatbu, ano, avšak více miluje panenství, a proto ukazuje příklad i tobě, který usiluješ zachovat panenství a stát se mnichem (mniškou), takže jsi jistě šťastný a třikrát blažený, neboť jsi osvobozen od těchto světských věcí, a jsi jako anděl.“⁵³ Svatý Kosma neskrývá své přesvědčení a chápání mnišského povolání jako většího a vznešenějšího z pohledu duchovních darů a zasvěcení se Kristu. Chce-li někdo uchovat své panenství, musí podle sv. Kosmy nejprve položit základní stavební kámen svého úsilí ve smyslu „nemajetnosti“, tedy aby nikdo nevlastnil „ani brašnu, ani kufř“, ale pekl své tělo, jako když někdo peče rybu: „v modlitbách, postech, bdění, ve strádání, a tím umrtvil a učinil pokorným své tělo, v němž se skrývá vlk, divoké prase, zvíře a lev“⁵⁴. Svatý Kosma užívá ve svých kázáních a poučeních jazyka prostého, oproštěného ode všech zbytečných příkras, hovoří naopak mnohdy ostře a obnaženě, nicméně zcela jasně a srozumitelně, a vždy s ohledem na sociální a intelektuální úroveň posluchačů, k nimž promlouvá. Některá jeho slova se nám mohou zdát snad až příliš nevybíravá či hrubá, ale není tomu tak. Duchovní jemnocit člověka Kosmy, který opustil vše, aby pro Krista získal svého druhá a bratra, se snoubí s tvrdým oblekem askeze a s vědomím, že naše slovo má být jasné a přímočaré: „ano, ano, ne, ne“, tedy výstižné, a nikoli mnohomluvné nebo dokonce klamavé. Svatý Kosma nabádá ty, kteří se rozhodli pro panenství, aby opustili svět, a aby se o to více vzdali myšlenek na život manželský. Svatý Kosma nenabádá k rozvratu rodiny, v žádném případě, jen zdůrazňuje, že ten, kdo se připravuje k přijetí mnišského postřihu, nesmí vyhledávat společnost opačného pohlaví, aby ho nepřítel lidského pokolení nesvedl ze započaté cesty. Ženy se zkrátka musejí vystříhat kontaktu s muži, a naopak muži, připravující se k přijetí mnišství, se musejí uzavřít před světem žen. Svá slova sv. Kosma dále vysvětluje následovně: „Nechápej má slova tak, že bys snad měl začít nenávidět svou ženu, protože ona je Božím stvořením, ale nenávidět musíš vášně, podle kterých lidé žijí. A když se náhodou přihodí, že se dostaneš do slepé uličky, kde na jedné straně bude sedět žena a na druhé straně d'ábel, nechod' po straně, kde sedí žena, ale projdi po cestě tou stranou, kde se nachází d'ábel, protože d'ábel, když učiníš znamení kříže, zmizí, avšak žena nezmizí. A podobně, jako je obtížné, aby se jehňátko spojilo s vlkem, a přitom zůstalo nesežráno anebo třísky

⁵³Tamtéž, s. 86.

⁵⁴Tamtéž, s. 86.

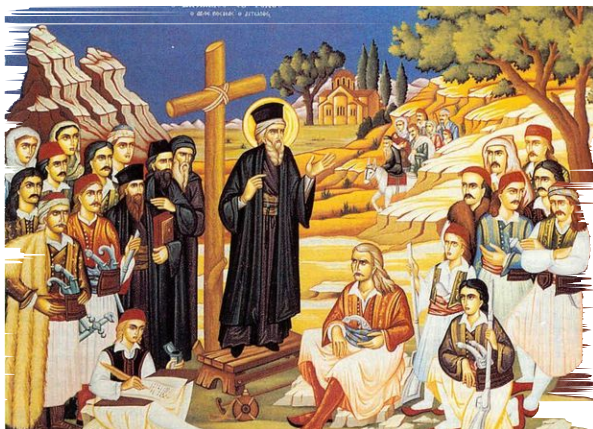
s rozpáleným uhlím, aniž by byly spáleny, stejně tak je obtížné, aby se mnich při setkání se ženou (mravně) neznečistil a nedošlo ke skandálu. Jednoduše řečeno, mnich nemůže být spasen, než jedině tak, že uteče daleko od světa.⁵⁵

Může se zdát, že slova sv. Kosmy jsou skutečně poněkud tvrdá a přísná, nicméně, jak již bylo naznačeno, nenechme se mýlit vnější formou slov. Nebezpečí hříchu a naší slabosti, jakož i zcela všudypřítomného sklonu lidské přirozenosti k hříchu analyzuje velmi podrobně sám Spasitel Ježíš Kristus, který upozorňuje své apoštoly na nové, vyšší mravní principy, na nichž je založen Boží zákon, „novozákonní desatero“, když ve svém Kázání na Hoře mimo jiné vysvětluje, že hřích nebývá realizován jen samotným skutkem, ale i myšlenkou: „Ale já pravím vám: Že každý, kdož by pohleděl na ženu ku požádání jí, již zcizoložil s ní v srdci svém.“ (Mt 5,28)

Pochopení sv. Kosmy pro existenciální problémy lidí

Svatý Kosma strávil podzim svého pozemského života (po odchodu ze Sv. Hory Athos, konkrétně od svých 47 let) v úzkém kontaktu s prostým lidem. Hovořil k němu vždy s láskou a s moudrostí, čerpanou ze svatého Evangelia. Hlavním předmětem jeho zvěstování byly duchovní zákony, lépe řečeno „zákonitosti“, které jsou v křesťanství všeobecně platné, které se však ještě zesilují v případě osob usilujících otevřeně s hříchem zápasit (mniši, asketové) a vy-

dávajících se tak na „úzkou evangelní cestu“⁵⁶. Svatý Kosma měl však plné pochopení i pro věřící laiky, kteří žijí v tomto světě a kteří se také brání hříšným vášním a svodům, a proto se ve svých radách obracel k mužům a ženám, o něž pečoval s otcovskou láskou, a sna-

žil se i jim ukázat způsob, jak žít a dosáhnout přítom nebeského království. V besedách o liturgickém životě, který by křesťané měli prožívat a účastnit

⁵⁵ ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, s. 86.

⁵⁶ „Nebo těsná jest brána a úzká cesta, kteráž vede k životu, a málo jest nalézajících ji.“ (Mt 7,14)

se na něm uvnitř Církve, oslovuje sv. Kosma různé vrstvy společnosti, především však ty, kteří se pravidelně účastní bohoslužeb. Svatý Kosma oslovuje všechny bez ohledu na jejich povolání, hodnost či pohlaví: tj. kněze, kteří mají právo vcházet do Svatyně svatých (do oltáře), která symbolizuje Kristův trůn, dále muže, kteří vcházejí do hlavního chrámu (katholikonu), který představuje Ráj, a konečně i ženy, které vcházejí do předsíně (narthexu), která symbolizuje „dveře do tohoto Ráje“⁵⁷.

Tato péče a láskyplný soucit sv. Kosmy, projevovaný zejména vůči laikům, dosvědčuje zcela otevřeně míru jeho starostlivosti o různá sociální a duchovní témata věřících, kteří žijí ve světě, jako např. svatbu (čili uzavření manželství), které by neměly být opomíjeny, ale vnímány naopak jako velké požehnání. Svatý Kosma v této souvislosti neváhá a uděluje věřícím velmi podrobné a specifické rady o manželském soužití, a nutno říci, že v každém svém poučení se tomuto tématu věnuje s velkou ohleduplností a citem pro rozlišování různých jeho podob, ačkoli neustále zdůrazňuje, že to není jeho posláním, aby se ze své pozice mnicha zabýval otázkami manželského života křesťanů. „Říkám vám to znovu, že nejsem povolán k tomu, abych chápal a poučoval vás o těchto věcech, neboť já musím především rozumět otázkám mnišského života, abych byl spasen. Není vhodné, aby mnich učil o manželství; my však víme, že i tomu navzdory můžeme z toho, co může být považováno (ve výše uvedeném smyslu) za nevhodné (tedy, aby mnich učil o manželství a podobných tématech), získat nakonec určitý zisk (tj. duchovní prospěch).“⁵⁸

Po tomto vysvětlujícím úvodu sv. Kosma vždy přikročil k poučení věřících o mnoha rozmanitých a praktických otázkách, jež souvisely jak s manželstvím (jako např. výběr ženicha či nevěsty), vykonáním obřadu, až po takové nešťastné události, jakou je např. manželská nevěra. Nikdy přitom nezapomínal udělovat vhodné formy nápravy a navrhopvat duchovní způsoby, jak se lze těmto neblahým jevům bránit a jak jim předcházet. A právě díky tomuto svému láskyplnému a vskutku evangelnímu přístupu získal mnohé ze svých posluchačů pro „nebeské království“. Díky svému blahodatnému a charizmatickému misijnímu působení, v duchovním smyslu tohoto slova, patří sv. Kosma dodnes k nejoblíbenějším a nejváženějším osobnostem, k ryším „učitelům národa“, neboť pro lid nejen mnoho vykonal, ale rovněž vytrpěl.

⁵⁷ ΠΑΣΧΟΣ, Β. Π.: *Κοσμάς ο Αιτωλός*, s. 91–92. Pozn.: V Řecku bylo a v některých místech stále ještě je zvykem, že ženy a muži stojí v chrámu odděleně.

⁵⁸Tamtéž, s. 92.

Duchovní program tradicionalistů-osvětitelů založený na hesychasmu

V období 17. a 18. století se víra mnoha lidí, nehledě na „přirozenou řeckou zbožnost“⁵⁹, proměnila na pouhý návyk, nabyla rysů formálnosti. Mimořádně širokého rozšíření po celém Řecku dosáhly početné předsudky a místní pověry. Osvětitelé tedy energicky vystupovali zejména proti magickým obřadům a nevědeckým doktrínám, jež rozšiřovali různí šarlatáni, kteří zneužívali nízkého stupně vzdělanosti prostého řeckého lidu. „Odvratte se od magických bylin..., neboť mnozí obelstívají křesťany, a ve snaze získat peníze dávají lidem různé talismany: některé pro příznivý porod, jiné kvůli zachování zdraví a ještě jiné kvůli předpovídání osudu“.⁶⁰ Pravoslavní osvětitelé spatřovali svou úlohu v tom, aby učinili Církev centrem soustředění a aktivizace všech sil, zainteresovaných v duchovní obnově národa, jež by mohly v perspektivě blízké budoucnosti napomoci hnutí při národním osvobozovacím boji: „Svatá Církev je jako matka..., ba přímo jako pramen uhašející žízeň všech žíznících. A proto musejí kněží každý den konat své služby (bohoslužby), aby Kristus požehnal lidu a ochránil naši zemi“.⁶¹ Hesychastická tradice, na níž byl přínos řeckých osvětitelů založen, předpokládala nejen odchod člověka ze světa směrem do monastýru, ale i zpětný návrat k tomuto světu, aby do jeho života mohla zpětně vnést principy a pravidla hesychasmu. K neustálému zachovávaní vnitřní modlitby vyzýval věřící (laiky) už sv. Jan Zlatoústý, který napsal *Tři slova o tajemné modlitbě*; a vedle něho i sv. Řehoř Sinajský, jenž kázal o potřebě modlitby myslí mezi věřícími. Duchovní vůdce hesychastů světitel Řehoř Palama⁶² zdůrazňoval, že život ve světě nejenže může, ale doslova musí být veden v souladu s asketickou praxí a s neustálou Ježíšovou modlitbou.⁶³ Mnozí z tradicionalistů 18. stol. tyto koncepce (v Řecku) úspěšně rozvinuli. V jejich dílech představuje „vnitřní modlitba myslí“ (jinak též *Modlitba Ježíšova*⁶⁴) jeden z nejvýznamnějších a nejúčinnějších prostředků k uzdravení a zbožštění člověka. Tito lidé byli hluboce přesvědčeni o tom, že všechny hlavní principy křesťanského života se přímo dotýkají nejen mni- chů, ale že mají celospolečenský význam, a právě proto je zapotřebí v kaž-

⁵⁹ АВПРИ: Письма монаха Полтавского монастыря о Мартиниану. Ф. 152. Оп. 505. Д. 8. с. 275. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1 (online).

⁶⁰ ΜΕΝΟΥΝΟΣ, Ι.: Κοσμά του Απολόν διδαχές και βιογραφία. Ακρίτας, Αθήνα 2002, s. 76.

⁶¹ ΓΚΙΟΥΛΙΑΣ, Μ.: Ο Κοσμάς ο Απολόος και η εποχή του. Αθήνα 1973. σ. 414–415. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1 (online).

dé situaci nacházet nějaký vhodný způsob a formu, jak tyto principy naplňovat, ač třeba ne vždy v jejich plnosti. Ve svém *Poučném slově* sv. Nikodém např. odmítl obvinění z toho, že člověka, žijícího ve světě, nutí naplňovat „pravidla mnichů, žijících vně (tohoto) světa“.⁶⁵ Považoval totiž za správné, aby se i laici „zabývali duchovní činností, jež je zcela vlastní mnichům, ale současně je ukládaná jako povinnost i světským lidem (tedy věřícím)“.⁶⁶ Sami představitelé tradicionalistického hnutí v Řecku nikdy neopomínali, ač se nacházeli ve světě, zachovávat praxi vnitřní modlitby mysli, a když se poté nacházeli za branami monastýru, přesto dál zachovávali všechny své mnišské povinnosti (sliby). Představa o univerzálnosti hesychastické tradice se stala hybnou silou nejen v aktivitě mnichů, ale i věřících

⁶²Svatý Řehoř Palama je zářným příkladem velkého pravoslavného světce, ctěného jako „svícen Pravoslaví“, „opora Církve“ a „okrasa mnišstva“. Svátý Řehoř Palama, navzdory skutečnosti, že byl mnichem a prožil dlouhé roky v ústraní (světa) – pod ochranou Přesv. Bohorodice na Svaté Hoře Athos, se vyznačoval především svou výraznou pastýřskou péčí a aktivitou. Archim. Georgios Grigoriatský zdůrazňuje, že na základě poznání Palamova díla a jeho odkazu můžeme dnes zcela jednoznačně prohlásit, že „celé dílo svatého otce Řehoře mělo především velký význam pastýřský“. Srov. ΓΕΩΡΓΙΟΣ, αρχιμ.: *Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς – διδάσκαλος της θεόσεως*. Άγιον Όρος 2006, s. 71. Pastýřský charakter mělo i jeho poslání mnišské, díky němuž, budeme-li jej nahlížet prizmatem téměř dvoutisíciletého působení mnišského hnutí uvnitř Církve, můžeme – ve shodě s pravoslavnou tradicí – lépe pochopit právě i fenomén hesychasmu, nesoucího mnohé duchovní plody a ovlivňujícího život věřících ve světě dodnes. Je tomu tak proto, že realita Církve, ať již uvnitř monastýru anebo v ruchu velkoměsta, vyrůstá ze stejného základu a je sjednocena v jediné tajemné a posvěcující blahodati Ducha Svatého, která má moc sjednocovat to, co je navzájem „podobné“ (anebo to, co k podobnosti směřuje). Nechť jsou tato slova výzvou pro ty, kteří, jsou-li svatí, ať se ještě více posvěti (Zj 22, 11), ale i pro všechny ostatní, kteří, jestliže svatosti ještě nedosáhli, ať o ni nadále horlivě usilují (1Pt 1, 16).

⁶³Srov. HIEROTHEOS of NAFPAKTOS (metropolitan): *A night in the desert of the Holy Mountain. Discussion with a hermit on Jesus prayer*. 2. vyd. (překl. Effie Mavromichali). Birth of Theotokos Monastery 1995, 194 s.

⁶⁴Graham Speak, autor jedné z posledních publikací o Svaté Hoře Athos, kde sv. Kosma strávil více než 12 let svého života, věnuje jednu ze svých kapitol i tomuto řeckému obránci víry a tradic svatých Otců. Kromě jiného o něm píše: „Světec (Kosma) nepronášel pouze kázání o běžných křesťanských ctnostech, konkrétně o pokání a odpuštění, modlitbě a půstu, pokoře a lásce, nýbrž předával rovněž svatohorskou praxi tzv. jednověté modlitby (Ježíšovy) – *Pane, Ježíši Kriste, Synu Boží, smiluj se nade mnou, hříšným* – i mezi běžným lidem (laiky). Srov. ΣΠΗΚ, ΓΡΑΧΑΜ (Graham Spike): *ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ. Ανάνεωση στο Περιβόλι της Παναγίας*. Σειρά Αθωνικά (Překl. z originálu „Graham Speak Mount Athos, Renewal in Paradise“ Ιωσήφ Ροηλίδης). (Ed. Γαβριήλ Ν. Πεντζίκης). Vyd. Ίνδικτος, Αθήναι 2005, s. 248-250.

⁶⁵ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΔΙΟΝΗΣΙΑΤΗΣ: *Αγιονοδικημικόν Ανθολόγιον. Συμβουλευτικό εγχειρίδιο*. Σηπλιώτη, σ. 202. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

⁶⁶ФЕОКЛИТ ДНОНИСИАТСКИЙ: *Преподобный Никодим Святогорец. Житие и труды*. Москва 2005. с. 228. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Миссионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

cích-laiků: „Zkušenost mnichů-hesychastů nepředstavuje zkušenost jednotlivých mystiků, ale zkušenost, jež je ve své podstatě dostupná všem křesťanům.“⁶⁷ Z výše řečeného vyplývá, že „v pravoslavné askezi je třeba nacházet jakýsi skrytý univerzální a společenský význam, a sice takový sociální impuls, který umožní, aby se osobní vzmach jedince stal všeobecnou hodnotou, což způsobí, že tato sféra života získá na přitažlivosti a v konečném důsledku ospravedlní i její charizmaticnost“⁶⁸. Hovoříme o Božím daru, skrze nějž daný jedinec zpětně obohacuje celou společnost. Mniši jsou si vědomi toho, že mají zvláštní charizma (Boží dar), aby nenáleželi pouze k nějaké *malé* rodině, nýbrž k *velké* Boží rodině, uvnitř které usilují, aby všechny lidi na světě učinili svými příbuznými. Ten, kdo se připojí pouze ke svým rodičům a příbuzným, zůstává duchovně zaostalým⁶⁹, ten však, kdo se podoben sv. Kosmovi Etolskému rozhodne přidat k široké Boží (monastické) rodině, získá nesčetné množství duchovně příbuzných a dosáhne vysoké duchovní dokonalosti.

Náhrobek sv. Kosmy Etolského

⁶⁷ИОАНН МЕЙЕНДОРФ, протонерей: *Церковь, общество, культура в православном церковном предании. Православие в современном мире*. Нью-Йорк 1981. с. 155. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Мисионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

⁶⁸ХОРУЖИЙ, С.: *Владимир Соловьев и мистико-аскетическая традиция Православия. Богословские труды*. Вып. 33. Москва 1997. с. 235. Citováno podle ЗОИТАКИС, А.: *Мисионерское служение православных традиционалистов на Балканах в XVIII–XIX веках. Часть 1* (online).

⁶⁹Ὁ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ (ιερομ.): *Ο Γερών Παΐσιος*. Τόμος Β'. Ιεροῦ Γυνακείου Νοσηστῆριου „Παναγία Η φοβερὰ προστασία“, Δεκέμβριος 2000, σ. 246.

Obsah

Předmluva	2
Slovo úvodem	3
Prvotní impuls Kosmova odchodu z „místa svého pokání“	6
Přínos misijního hnutí z řad mnišstva v období osmanského útlaku Řeků	7
Zakládání škol jako nástroj ke znovuoobnovení národní identity Řeků	13
Mocný vliv pronášených kázání a duchovní osvěty zapáleného misionáře Kosmy	15
O mnišství a manželství, a také o tom, co je svět a vše, co k němu náleží	17
Pochopení sv. Kosmy pro existenciální problémy lidí	19
Duchovní program tradicionalistů-osvětitelů založený na hesychasmu	21
Obsah	24

*Pro vnitřní potřebu vydala
Pravoslavná církevní obec v Brně
Říjen 2014*